

УДК 811.11'42

ВЕРБАЛІЗАЦІЯ ДИНАМІКИ КОГНІТИВНОЇ ТА КОМУНІКАТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПРОФАЙЛERA ПІД ЧАС ДОПИТУ (НА МАТЕРІАЛІ АМЕРИКАНСЬКОГО ТЕЛЕСЕРІАЛУ “МИСЛИТИ ЯК ЗЛОЧИНЕЦЬ”)

Бондаренко Я.О.

У статті аналізується вербалізація динаміки когнітивної та комунікативної діяльності профайлера під час допиту в американському телесеріалі “Мислити як злочинець”. Визначаються мовні засоби реалізації комунікативної стратегії блефу, а також аргументативної та конфліктної комунікативних стратегій. Досліджується роль ціннісних концептів у комунікативній діяльності мовної особистості. Ключові слова: мовна особистість, когнітивна діяльність, комунікативна діяльність, вербалізація, комунікативні стратегії й тактики, ціннісні концепти.

В статье анализируется вербализация динамики когнитивной и коммуникативной деятельности профайлера во время допроса в американском телесериале “Мыслить как преступник”. Определяются языковые средства реализации коммуникативной стратегии блефа, а также аргументативной и конфликтной коммуникативных стратегий. Исследуется роль ценностных концептов в коммуникативной деятельности языковой личности.

Ключевые слова: языковая личность, когнитивная деятельность, коммуникативная деятельность, вербализация, коммуникативные стратегии и тактики, ценностные концепты.

The article deals with verbalization of profiler's cognitive and communicative activity dynamics during the interrogation in the American TV series “Criminal Minds”. Language means of expressing bluffing, argumentative and conflict communicative strategies are singled out. The role of value concepts in language personality's communicative activity is determined.

Key words: language personality, cognitive activity, communicative activity, verbalization, communicative strategies and tactics, value concepts.

Одним із центральних об'єктів сучасних лінгвістичних досліджень є мовна особистість як продуцент тексту і дискурсу й носій індивідуального стилю вербальної поведінки (див., напр., [1; 3; 4]). Складна, багатовимірна природа мовної особистості обумовлює доцільність застосування комунікативно-когнітивного підходу під час її вивчення, оскільки він дозволяє знаходити численні кореляції між комунікативними й когнітивними характеристиками мовців. Зокрема, використання комунікативно-когнітивного підходу вбачається продуктивним під час дослідження вербалізації когнітивної діяльності в тексті і дискурсі, оскільки когнітивна діяльність ословеснюється через діяльність комунікативну. Актуальність аналізу динаміки когнітивної й комунікативної діяльності мовної особистості пояснюється поступовим зсувом

сучасних лінгвістичних розвідок зі статичних параметрів тексту і дискурсу на їхню динаміку (див., напр., [2, 5]).

Когнітивна діяльність мовної особистості в дискурсі найбільш яскраво виявляється в певних комунікативних ситуаціях. Їхній багатий репертуар дає вивчення професійного спілкування лікарів, криміналістів, психологів і т.п. Метою цієї статті є дослідження динаміки когнітивної й комунікативної діяльності профайлера, тобто психолога-криміналіста, під час допиту підозрюваного. Матеріалом статті слугувала одна із серій відомого сучасного американського телесеріалу “Мислити як злочинець”, сюжет якої розгортається саме навколо процесу допиту, поданого шматками. Як зазначає профайлер Джейсон Гідеон, який проводить цей допит, саме допит є найбільш динамічною формою

профілювання: *Interrogation is the most dynamic form of profiling* (Criminal, 2/10).

Перш ніж перейти до безпосереднього аналізу тексту допиту, слід зупинитися на декількох важливих контекстуальних моментах. По-перше, в аналізованому кінотексті допит підозрюваного проводиться в м'якій і підкреслено політкоректній формі. По-друге, він відбувається в умовах цейтноту, оскільки мова йде про попередження великого теракту. Нарешті, проводить допит згадуваний вище агент Гідеон, але йому допомагають обробляти інформацію, що поступає від підозрюваного, інші співробітники, які спілкуються з Гідеоном через особливий пристрій. Таким чином, динаміка комунікативної діяльності Гідеона під час допиту обумовлена динамікою когнітивної діяльності як його самого, так і його колег.

Оскільки формат цієї статті не дозволяє навести повний текст допиту, обмежимося його ключовими етапами. Зазначимо, що він складається з декількох окремих розмов-епізодів, які в тексті фільму можуть перериватися паралельними сюжетними лініями.

Мета Гідеона – “розколоти” підозрюваного, дізнатися від нього про час і місце імовірного теракту. Оскільки Гідеон знає, що має справу з дуже витривалою людиною, здатною переносити фізичне й психологічне знущання, він підкреслено дистанціюється від своїх жорстких попередників і демонструє максимальну уважність і повагу до підозрюваного:

– I am sorry for the treatment you've suffered. If you don't mind I'd like to spend some time with you.

– If I don't mind?

– I'd like to get to know you as a person. Your faith. Your ideology.

– To what end?

– Studying human behavior is what I do. I'd like to believe with greater understanding one day we can come to a peaceful resolution of all our differences.

– Is that so?

– Look. I don't know what you have done or what you may have planned to do. But unlike the other detainees here you have the education, intelligence to convey the nuances of your culture. That's what interests me.

– And if I don't give you what you want then you will resort to other tactics.

– I swear to uphold the United States Constitution no matter where I am, no matter who I deal with (Criminal, 2/10).

Наведений уривок починається з вибачення Гідеона за своїх жорстоких колег (*I am sorry for the treatment you've suffered*) і з прохання дозволити йому поспілкуватися з підозрюваним: *If you don't mind I'd like to spend some time with you*. Перша репліка-перепитування адресата виражає явний подив, а його наступні репліки – неприхований скепсис. Репліка *I'd like to get to know you as a person. Your faith. Your ideology* сигналізує початок реалізації Гідеоном комунікативної стратегії блефу у межах концептуалізації інтерв'ю як гри в карти. Ця стратегія реалізується через нещирі, напівправдиві висловлювання Гідеона, які маскують його справжні наміри. Крім того, важливою тактикою у межах стратегії

блефу є лестощі, ядром яких виступають ціннісні концепти ОСВІТА (лексема *education*) та РОЗУМ (лексема *intelligence*): *But unlike the other detainees here you have the education, intelligence to convey the nuances of your culture*. Зазначені позитивно-оцінні концепти підсилюються контрастивним порівнянням *But unlike the other detainees here*.

Коли підозрюваний люб'язно погоджується поспілкуватися з Гідеоном, останній дозволяє йому перехопити ініціативу:

– What type of name is Gideon?

– American.

– I often forget that in your culture you put your country first and your God last.

– You don't consider yourself Egyptian as well as Muslim?

– Oh, Egyptian! In two minutes you know more about me than those thugs found out in two months.

– They and I have very very different motives and methodology.

– And yet your country relies on them to protect you from us.

– Sometimes they are our worst enemy.

– Year. Who is your worst enemy, Agent Gideon?

– It's not a who. It's a what. Ignorance.

– You are a very honest man.

– And you? Must have become a hafiz by what – age 10?

– Nine.

– Any person with the discipline and dedication to memorize the entire Koran by age 9 must have a very serious reason to choose the life of violence.

– Perhaps. We are through already?

– No, not at all. The sun is about to set. Mecca's in that direction. I'll have a prayer rug and water bottles sent in (Criminal, 2/10).

У цьому уривку начебто малозначущі репліки Гідеона і підозрюваного вербалізують їхні ціннісні концепти – ПАТРІОТИЗМ (лексема *American, Egyptian, country*) та РЕЛІГІЙНІСТЬ (лексема *God, Muslim*). Крім того, репліка підозрюваного *I often forget that in your culture you put your country first and your God last* підкреслює відмінності в ієрархії цих концептів ціннісних картинах світу підозрюваного та профайлера Гідеона. Відповідь останнього, що базується на отриманій від колег інформації про єгипетське походження адресата, має подвійну мету – загладити ідеологічні розбіжності між ним самим і підозрюваним та справити на нього враження своєю обізнаністю. Трохи здивована компліментарна репліка підозрюваного у відповідь – *Oh, Egyptian! In two minutes you know more about me than those thugs found out in two months* – сигналізує про досягнення останньої мети. Наступний комплімент підозрюваного на адресу Гідеона – *You are a very honest man* – має іронічний відтінок, оскільки натякає на нещирість профайлера. Проте Гідеон неначе не помічає іронії і скепсису адресата, а його репліка *Any person with discipline and dedication to memorize the entire Koran by age 9 must have a very serious reason to choose the life of violence* має вже потрійну мету: черговий комплімент через ціннісні концепти ДИСЦИПЛІНА (лексема *discipline*) та ВІДДАНІСТЬ (лексема *dedication*), імпліцитне виправдання *must have a very*

serious reason to choose the life of violence та спробу викликати відвертість адресата. Проте відповідь останнього є ухильною – *Perhaps*. Більш дієвою тактикою зацікавлення адресата виявляється раптове припинення розмови Гідеоном, про що свідчить запитання *We are through already?* Воно є ключовим в реалізації наскрізної стратегії блефу, яка на поверхні виражає повагу профайлера до віри й релігійних ритуалів співрозмовника, а насправді ж вона вводить його в оману стосовно реального часу, таким чином надаючи Гідеону невеличку часову перевагу.

На наступному етапі допиту Гідеон вдається до аргументативної стратегії і вступає в ідеологічну дискусію з підозрюваним, начебто намагаючись змусити його переосмислити свої переконання:

– I'd like you to explain something to me.

– Hm.

– How can you ignore the fact that Mohammed preached passivity while he was in Mecca? Do no violence.

– His later message from Medina was perfectly clear. When violence comes upon you you must fight back with violence.

– Verse of the sword. Just someone's spin on the words of the prophet. It's not even part of the Koran.

– Hm. What it does say in the Koran – fight and slay the infidels wherever you find them and seize them in every stratagem of war.

– Unless they repent. Establish regular prayers. And practice regular charity.

– Is it your intention, Mr. Gideon, to become a man of faith and revert to Islam?

– I am a man of faith. I have repented, I pray regularly and I practice charity. I have never committed violence against you. So how is it that my faith would allow you to believe and worship as you please and yours would take my life and snuff it out?

[...]

– You inquired about my childhood earlier. I will tell you that it was a happy one until one day a bomb fell out of the sky and leveled the bazaar that I was in with my family. I was only 8.

– Must have been horrifying for such a young boy.

– When the rubble was cleared half of my family was dead. It was on that day that I swore my life to vengeance for Allah.

– And for that very reason those holding you here can never let you leave. Your only hope is to tell me so I can hopefully one day share your struggle with the world.

– Your government won't even admit that I exist. How possibly can you tell my side of the story? (Criminal, 2/10).

У наведеному уривку Гідеону вдається продемонструвати достатньо глибоке знання Корана. Роздратування співрозмовника з цього приводу сигналізується саркастичним питанням *Is it your intention, Mr. Gideon, to become a man of faith and revert to Islam?* Коли ж профайлер удається до жорсткішої комунікативної стратегії, вперше підкреслюючи, а не загладжуючи розбіжності між своєю вірою та вірою співрозмовника (*So how is it that my faith would allow you to believe and worship as you please and yours would take my life and snuff it out?*), останній

уперше розповідає щось про себе, пояснюючи свій ідеологічний вибір: *When the rubble was cleared half of my family was dead. It was on that day that I swore my life to vengeance for Allah.*

Оскільки спроби колег Гідеона верифікувати згадуваний підозрюваним нещасний випадок виявилися марними, він приймає рішення відкрити свої карти адресатові (*show him his hand*), повідомивши йому про перші успіхи антитерористичної операції:

– Going to give you the respect of telling you of what's just happened. A team of agents raided an Omega cell location. Actually, both of them. [...]. You gain nothing by remaining silent.

– Jihad is forever.

– *Excuse me* (Criminal, 2/10).

Коли колега Гідеона Рід вказує на дивну реакцію підозрюваного – полегшення замість розчарування, профайлер миттєво інтерпретує отриману інформацію і встигає попередити колег про пастку. Проте один з офіцерів не встигає врятуватись, і Гідеон уперше вдається до конфліктної стратегії, прямо обвинувачуючи підозрюваного в загибелі свого колеги:

– You look troubled, my friend.

– You killed one of my men.

– I was here with you.

– Second location was a trap. One of my agents was killed in the explosion.

– This is war. We expect casualties. Shouldn't you?

– He was a good man.

– If he would convert there would be no reason for him to fear death.

– What would you say to his family?

– I'd say 'Where were you to mourn when my son was murdered?' (Criminal, 2/10).

Зміна комунікативної стратегії з аргументативної на конфліктну виявляється плідною – підозрюваний уперше згадує про загибель свого сина (*I'd say 'Where were you to mourn when my son was murdered?'*), імпліцитно звинувачуючи американців у його загибелі. Обробка цієї інформації дозволяє профайлерам з'ясувати ім'я терориста, а пізніше – й імена виконавців теракту.

Нарешті, на останньому етапі допиту Гідеон начебто остаточно розкриває карти перед співрозмовником, повідомляючи йому про свого помічника-суплера:

– I have been lying to you.

– Of course you have.

– My colleague has been outside watching us as we talk on monitors. Watching your body language. Trying to figure you out (Criminal, 2/10).

Подальша розмова переривається повідомленням, яке викликає у Гідеона шок:

– Something has happened?

– How could you? You choose to contort Islam into an excuse for a life of violence. You have perverted your faith to justify murder.

– Now we are finally chatting, Gideon.

– You accuse Americans of being puppeteers of the third world. Yet you used your men's faith tonight to make them dance for you. Why? Why is it always those who profess themselves to be the most fervent believers in this war – they always manipulate other people to die for them?

– Does your president go into battle or does he send your children?

– Tonight. All those innocent people.

– There is no such thing, Gideon. They were infidels. And they were engaged in activities that spread American policies over the entire world. Your incessant need to own things – material things. Your capitalism rests on the back of third-world countries. No one's hands are clean. No one is innocent.

– Those people tonight. They were innocent. They never hurt you.

– They hurt me by existing. Yes. The infidels shall fall at the hands of the righteous. And that is when the jihad will end.

– So you are ready to murder 4 billion people.

– America has learned nothing from the past. You harden targets like your power plants but you leave the supple fruit for our taking. What has happened tonight will affect your economy for years the way September 11 affected air travel. Maybe the next time a giant shopping centre opens people will think twice before going and maybe next it will be a school. Hey! (Criminal, 2/10).

У цьому уривку Гідеон засипає терориста вкрай емоційними обвинуваченнями, провокує відкритий ціннісний конфлікт за допомогою антиціннісних концептів НАСИЛЬСТВО (лексема *violence*) та ВБИВСТВО (лексема *murder*), а також дієслів з

негативно-оцінними конотаціями *to contort, to pervert, to manipulate* і, нарешті, отримує інформацію, на яку так довго чекав, – терорист, упевнений у тому, що теракт вже вчинено, випадково вказує на об'єкт теракту (*the next time a giant shopping centre opens*), що дозволяє за лічені хвилини попередити теракт. Терорист уже запізно розуміє, що потрапив у пастку.

Отже, когнітивна та комунікативна діяльність профайлера під час допиту переплетені й взаємообумовлені. Вдалий вибір комунікативних стратегій і тактик впливає на повноту й точність інформації, отриманої профайлером, з іншого боку, він постійно модифікує свої стратегії й тактики по мірі отримання нової інформації. Таким чином, передумовами успішності допиту є інтерпретативна (когнітивна) та комунікативна гнучкість. Водночас блеф як комунікативна стратегія ґрунтується на перекручуванні інформації або дезінформації, а тому розкусити блеф може лише адресат з надзвичайно розвиненими когнітивними здібностями. Поданий аналіз матеріалу демонструє також залежність вибору комунікативних стратегій і тактик адресанта від ціннісної системи адресата, а також важливу роль ціннісних концептів у конфліктному дискурсі. У подальших дослідженнях планується дослідити вербалізацію когнітивної та комунікативної динаміки мовної особистості в інших комунікативних ситуаціях.

Література

1. Бондаренко Я. О. Дискурс акцентуєваних мовних особистостей: комунікативно-когнітивний аспект : дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.04 / Бондаренко Я. О. – К., 2002. – 248 с.
2. Кагановська О. М. Текстові концепти художньої прози: когнітивна та комунікативна динаміка (на матеріалі французької романістики середини ХХ сторіччя) : автореф. дис. ... д-ра філол. наук : спец. 10.02.05 / Кагановська О. М. – К., 2003. – 32 с.
3. Калашникова А. А. Языковая личность в русскоязычном блоге : когнитивно-прагматический аспект : автореф. дис. ... канд. филол. наук : 10.02.19 “Теория языка” / Калашникова А. А. – Ростов-на-Дону, 2011. – 19 с.
4. Потапенко С. І. Мовна особистість у просторі медійного дискурсу: Досвід лінгвокогнітивного аналізу / Потапенко Сергій Іванович. – К. : Видавничий центр КНЛУ, 2004. – 359 с.
5. Manuti A. The dynamics of sense making: A diatextual approach to the intersubjectivity of discourse / Amelia Manuti, Rosa Traversa, Giuseppe Mininni // Text and Talk. – 2012. – Vol. 32, № 1. – P. 39–61.

Джерела ілюстративного матеріалу

Criminal Minds. Season 2, Episode 10. = (Criminal, 2/10)